

הבימה
התיאטרון הלאומי

כתם ליזדה

מאת רובי פורת שובל

כתם לידה

מאת: רובי פורת שובל
דרמטורגיה בימוי: משה קפטן
תפאורה ותלבושות: פרידה קלפהולץ-אברהמי
מוסיקה: אבי בללי
תאורה: קרן גרנק

משתתפים:

בתיה חרדית: רובי פורת שובל
נעמי חורב רופאה גניקולוגית, חילונית, בעיר חרדית: טטיאנה קנליס-אולייר
שרה גיטל בתה של בתיה, הכלה: יפית אסולין
הרב יוחנן ראש ישיבה וכולל, בעלה של בתיה: אלכס אנסקי
יעקב הכהן בחור ישיבה, החתן: אברי ארבל
שמואל "אלף" רפה שכל, אח של יעקב החתן: ניר שיבר
מנחם הכהן מוהל, אביו של יעקב החתן: חיים חובה
רבקה הכהן אם החתן: דוית גביש
רחל שדכנית: אורנה רוטברג
בנימין מלמד, מדריך חתנים: שמוליק כהן
משמרת הצניעות (רעולי פנים): עמרי גילאון, אלי פרי

מנהלת הפקה: יעל פורת, כרמית חלק
עוזרת במאי: אורית גפן
מילים ולחן לשיר "תפילות חדשות": חווה אלברשטיין

תודות: אלכס ליבק על צילום הרקע בתפאורה; אסי אשד על עבודת השפה והדיבור;
ד"ר מירה הריס - גניקולוגית; ד"ר עמיהוד זינגר - גנטיקאי, ירון למדן, יהודית שלו, רינו צרור,
עוז מורג, מספר פרטי לבוש מתוך אוסף הבגדים של מני מגריזו באדיבות בנה בועז מזור

הצגה ראשונה: 25 בפברואר, 2010, אולם אריסון
משך ההצגה: כשעתיים, כולל הפסקה

עריכת תכניה: רות טון-מנדלסון
תחקיר וכתיבה: אמיר פיינרו
צילום: ג'ראר אלון
עיצוב תכניה: אניה גולדבלט
הפקת תכניה: מקאן אריקסון

Birthmark

By Ruby Porat Shoval
Director: Moshe Kepten
Set and Costume Design: Frida Klapholtz-Avrahami
Music: Avi Baleli
Lighting Design: Keren Granek

The Cast:

Batya an Orthodox woman: Ruby Porat Shoval
Naomi Horev a Secular Gynecologist, living in an Orthodox city:
Tatiana Kanelis-Olier
Sarah Gitel Batya's daughter, the bride: Yafit Asulin
Rabbi Yohanan head of a Yeshiva, Batya's husband: Alex Anski
Yaakov Ha'Cohen Yeshiva student, the groom: Avri Arbel
Shmuel 'Aleph' mentally challenged, Yaakov's brother: Nir Sheaber
Menachem Ha'Cohen Mohel, Yaakov's father: Haim Hova
Rivka Ha'Cohen Yaakov's mother: Davit Gavish
Rachel Matchmaker: Orna Rothberg
Benumin Melamed, grooms tutor: Shmulik Cohen
Modesty Patrols (Mishmarot Ha'Tzniut): Omri Gil'on, Eli Pery

Production Manager: Yaeli Porat, Carmit Halak
Assistant Director: Orit Gefen
Set background photograph: Alex Libak

Opening: February 25, 2010 Arison Theatre
Length: Two hours including interval

Program Editor: Ruth Tonn-Mendelson
Research: Amir Fainaru
Photography: Gerard Allon
Graphic Design: Anya Goldblatt
Production: Mccann Erickson

המחזה

The Play

שרה ויעקב הצעירים עומדים להינשא אך גילוי מפתיע עומד לשבש את סדר הדברים. גן תורשתי מתגלה אצל שני בני הזוג, כזה שעלול לסכן את היילוד. אבי הכלה, יוחנן, ראש ישיבה וכולל אהוד יוצא מול בתיה, אשתו, אשר בתמיכתה של הגניקולוגית נעמי, מבקשת לערוך בדיקות מקדימות. הרחוב החרדי מתגייס נגד עריכת הבדיקה, ובכלל זאת נגד האפשרות לביטול השידוך. בעוד בני הזוג עצמם מתחבטים באיזה צד לבחור, מופצת קריאה להוקיע את הגניקולוגית, ואף לסלק מן הקהילה את האם. שתי תפישות העולם מתקשות להתקיים זו לצד זו, ורק אחת תוכל להכריע. מי יכריע, ועל-פי אלו אמות מידה? האם ינצח הרוב השמרני - שקולו מופץ בקרב כל, כאש בשדה קוצים - או שמא ינצח המיעוט המתנגד, המבקש להעמיד במבחן את הידוע והמוכר? לפנינו נחשף סיפור על בחירה ועל חוסר ברירה, המעביר מן הכללי אל הפרטי את עצם משמעותה של אמונה.

The young Sarah and Yaakov are about to get married, when a surprising discovery puts the right order at risk. A silent gene is found in both partners, one which could danger the new-born. Yohanan, the bride's father, a popular head of a Yeshiva, goes out against Batya, his wife, who with the support of the gynecologist Naomi, moves to have introductory examination made. The entire street recruits against the exam, and moreover - against the engagement itself. As the young couple considers which side to chose, a call is spread to condemn the gynecologist and to expel the mother. Two different world views struggle to live side by side, and only one might win. Who's side will conquer, and by what standards? Would the conservative majority win, or will it be the resisting minority, as it acts to challenge the old ways? This is a story of choice, shedding a personal light on what belief is.

כשאישה אחת עומדת מול צו הרב, ההלכה או כנגד הזרם, דינה הוא הרחקה מהחברה. יעלו אותה על המוקד או שישומו עליה את כתונת המשוגעים.

עלילת המחזה "כתם לידה", מתרחשת בעולם החרדי, חברה בה החוקים וההלכה כובלים את האישה, אירועים דומים יכלו להתרחש בכל חברה המוקיעה אישה שאינה מוכנה להיכנע וללכת עם העדר. בעולם בו האישה אינה נמצאת במקום שווה לגבר, הרי שהיא מסורסת מעצם היוולדה אישה.

כשם שבמחזותיי הקודמים החברה פלשה אל רחם האישה כך גם ב"כתם מלידה". ב"נעמי" - הגיבורה מסורסת בשם המסורת, כשנעשית בה מילת הנשים. ב"תשליך" גיבורה נאלצת לבצע הפלה בשם חוקי החברה. ב"כתם לידה" הפלישה אל אותו "המקום המבדיל בינו לבינה", נעשית בשם הדת וההלכה.

דווקא בחברה המקדשת את מצוות פרו ורבו האישה מסורסת. עולם ההלכה, הנאחז בעבר, ניצב מנגד לעולם הרפואה המודרנית. האטימות וחוסר הסובלנות יובילו את שני המחנות לחורבן ולהתמוטטות החברה אם לא ישכילו ללמוד לדור יחד בכפיפה אחת.

רובי פורת שובל, מחזאית

על עמותת "דור ישרים" ובדיקות גנטיות 'טרום-שידוכיות'

עמותת "דור ישרים" היא עמותה ללא מטרת רווח, שמטרתה היא מניעת הפצה של מחלות גנטיות הנפוצות בקרב יהודים. העמותה מבצעת בדיקות טרום-שידוכיות, הנערכות באופן תדיר בקהילה החרדית. בדיקות אלו מאבחנות נשאות למחלות גנטיות רצסיביות שונות (היינו, מחלות שבמקרה של נשאות אצל שני בני-הזוג עלולות להתפרץ). הבדיקות נערכות בשלבים מוקדמים מאוד של השידוך - לרוב, קודם לפגישה בין בני-הזוג - ולעתים אף בגילאים צעירים מאוד. על-ידי כך, מבקשים מבצעי הבדיקות למנוע התפתחות של הקשר, שעלול להסתיים 'בעוגמת נפש ובסיבוכים הלכתיים קשים'.

עמותת "דור ישרים" הוקמה על-ידי הרב אקשטיין בשנת 1983 ומנהלת מערך בדיקות אנונימי, שתוצאותיהן נוגעות ל'התאמה' או 'אי-התאמה' גנטית בלבד. כל אחד מבני הזוג יכול לברר - באמצעות הצגת מספר אישי של הצד השני - אילו בדיקות נערכו, וכך לאמת את התאמתם. מטרת שיטת הפעולה הייחודית הזו היא למנוע סטיגמציה או אפליה כלפי הנשאים.

בקשת מחילה

הנחתנו היא שהאדם אינו רק תוצר של הביולוגיה שלו, אלא של השייכות התרבותית שלו, שהיא מרכיב חשוב ביותר באישיותו, במבנהו, בכוח החשיבה שלו, ובכוח העשייה שלו. [...] האדם הוא יצור שהייחודיות שבו היא יכולתו להשתנות. [...] אנו מבינים כי כל סוגי הקשיים שנוצרים עקב מצבים ביולוגיים מסיימים, עשויים להיות ניתנים לשינוי, עקב המרכיב האנושי שאנו מוסיפים להתפתחות האדם. הדבר תלוי כמובן בטיב הבעיה ובגורם לה, בסוג הטיפול ובאינטנסיביות שלו, אולם הטיפול עשוי להיות מסוגל לשנות את מה שכביכול הכרומוזומים קבעו לבלי מוצא. [...] אני חייב לומר כי מושג של אמונה, הוא לנו חשוב ביותר. אנו מאמינים ביכולת ההשתנות. אנו רואים את האמונה כביטוי למחויבות האדם כלפי זולתו, כלפי ילדו, כלפי האחר שבו. מחויבות להביא אותו לידי איכות חיים ברמה גבוהה יותר.

מדבריו של פרופ' ראובן פוירשטיין, "לכרומוזומים אין את המילה האחרונה", כנס מכון פועה (פוריות ורפואה על-פי ההלכה) תשס"ה לגנטיקה ופוריות.

בין אמונה לביולוגיה

אבחון טרום-לידתי והפסקת היריון במקרה של מומים בקרב נשים חרדיות

בדו"ח שהוגש לוועדה לקידום מעמד האישה בכנסת, בדצמבר 2003, הוצגו מסקנותיו של סקר שנערך על-ידי משרד הבריאות, ולפיהן שיעור ניכר של נשים חרדיות אינן עושות בדיקות לאבחון מומים במהלך ההיריון, וכי ממילא אף אחת מהן אינה שוקלת הפסקת היריון כאשר העובר סובל ממום של פיגור שכלי. בין המשמעויות של נתון זה, נמצא כי שיעור גבוה של תינוקות נולד עם מומים, בין היתר בשל היעדר ליווי מקצועי מתאים במהלך ההיריון. עוד מצוין, כי גורמים נוספים לנתוני ההיבדקות הנמוכים הם רמת מודעות נמוכה וחסימים כלכליים.

אף שהסקר לא עסק בבדיקות גנטיות לפני תחילת ההיריון, נדון בו הנושא בקצרה, שכן לדברי גורמים מקצועיים דווקא בשלב שלפני קבלת החלטה על נישואין יש מודעות גבוהה לעשיית בדיקות בקרב הציבור החרדי. רוב האוכלוסייה החרדית - גברים ונשים - עורכים בדיקות לגילוי של גנים העלולים לגרום למומים מסיימים בשלב שלפני ההחלטה על נישואין. בדיקות אלה נערכות על-ידי אגודת "דור ישרים" - אגודה למניעת מחלות גנטיות (רצסיביות, גנים שעשויים לבוא לידי ביטוי במקרה של נשאות על-ידי שני ההורים) - ובסופן יקבל הנבדק רק את התשובה 'מתאים לנישואין' או 'אינו מתאים לנישואין'.

על-פי המקורות ההלכתיים הפלה איננה זהה לרצח, והיא מותרת במקרה של 'הצדקה רצינית'. אף שאין הסכמה בין הפוסקים באשר להפסקת היריון, נהוג כי הדבר מותר במקרה של סיכון חיי האם, או בנזק נפשי או פיזי עתידי חמור.

ראיון עם משה קפטן במאי ההצגה

האם היית יכול להצביע על דמות "צודקת" במחזה? דמות שלפי קריאתך את המחזה מייצגת את העמדה הנכונה יותר?

כאדם חילוני, דמותה של הרופאה (ד"ר חורב) היא זו המנסה להיות הקול השפוי במחזה. הקול שקורא להשתחרר ממוסכמות, להתעלם משאלות אגו וכבוד, ולהתעסק בעיקר. אני יכול אולי לומר שהיא בעצם הקול שלי, שמסרב לקבל את העובדה שבסופו של דבר מה שאמור להיות הדבר היקר ביותר עבור אביה של שרה'לה, ראש הקהילה, הופך להיות הקרבן שמקריב אביה, על מזבח הכבוד העצמי שלו.

מהן, לדעתך, הסיבות לעניין הגובר בשנים האחרונות בקרב יוצרים מן המגזר החילוני בקהילה החרדית? מה משמעותו של "גל" היצירות הדתי/חרדי (הצגות תיאטרון, יצירות אמנות, אינפלציה של יוצרים מוסיקליים מן הזרם הדתי/חרדי)?

קשה לי לענות מה מניע יוצרים באופן כללי. באשר אלי, מצאתי את עצמי עוסק ביצירות יהודיות בשנתיים האחרונות, מתוך חזרה מפוכחת שלי אל הדת. חזרה שהיא בדיקה ובחינה של מה שהרחיק אותי ממנה שנים ארוכות, ומהם המניעים השונים לכעס הגדול שליווה אותי שנים ארוכות ביחס אליה: סוגיית המתח בין המסורת למודרנה ב"כנר על הגג"; טבעת החנק על צווארו של הפרט בחברה היהודית, כפי שניתן לראות ב"ינטל"; או האטימות המוחלטת והבלתי מתפשרת של הקהילה החרדית בימינו, כפי שהיא באה לידי ביטוי ב"כתם לידה".

עבורי, העיסוק בחומרים הללו הוא בחינה מחודשת של הקשר שלנו כישראלים יהודים בישראל של 2010 עם היהדות. מהי יהדות, מהי דת, ומה מוליד הקשר ביניהן.

האם תוכל להתייחס לסוגיית ה"מציצנות", שיכולה לעלות בקרב צופים בהצגה: האם לא נוצרת כאן עמדת צפייה חיצונית, המציצה פנימה אל תוך חברה סגורה? זאת גם בהתייחס לכך שקהל היעד של ההצגה הוא איננו - כפי הנראה - גיבוריה, אלא קהל חילוני ברובו, שהעלילה זרה לו.

אי אפשר להתעלם מן העובדה שהמחזה הוא מעין צוהר אל מה שמתרחש בתוך העולם הזה, וברור לגמרי שדווקא משום כך העלילה הזרה הזו הופכת למסקרנת. עם זאת, חשוב לי להדגיש כי במהלך העבודה על המחזה, נפגשנו עם מספר אנשים מהעולם החרדי ומוחוץ לו, כדי להיות מדוייקים וכדי שלא לחטוא לאמת ולהפוך את היצירה למסמך תיאטרוני המשקף מציאות ולא בדיה.

המסע אל נבכי החיים בתוככי הקהילה הסגורה הזו הפך את יצר המציצנות לפרי שלנו כיוצרים, למחקר ולשאיפה להבין את המהלכים והמניעים השונים לאירועים המתרחשים במחזה. נדהמנו לגלות עד כמה מה שנתפס בעינינו כדמיוני ולא מציאותי, היה למציאות ולחיים של אותם אנשים שפגשנו: עולם השידוכים שמתפקד כמערכת משומנת כמעט מכנית ונטולת רגש, חיים בצל דיקטטורה אוטונומית בתוך קהילה, משמרת הצניעות, לידי והרחקה, והיד עוד נטויה.

בהמשך לשאלה הקודמת - עד כמה, עבורך, מעורר העיסוק במחזה עמדה שיפוטית כלפי העלילה וגיבוריה, ועד כמה היה לך חשוב להישאר דווקא נאמן להצגה "אובייקטיבית" של הדברים?

כשמדובר במחזה מקורי, לרוב תהיה בו עמדה של שיפוטית מסוימת. זאת ועוד, כשמחזה נפגש עם במאי, גם לבמאי יש מה לומר באמצעות המחזה, ואז גם אם לא הושמעה ביקורת באופן חד משמעי מתוך המחזה, יחדד אותה הבמאי מנקודת מבטו שלו.

כשמדברים על החברה החרדית, קשה להימנע מביקורת. אנחנו ניזונים מאירועים שונים שמתפרסמים מדי יום, כאלה המתארים התעללות בילדים ואפילו רצח, ולא מסוגלים להבין כיצד זה יכול לקרות בחברה שמוצאת עצמה במקום הכי קרוב לאלוהים או שכמותו. זו אולי הסיבה שגם במחזה הזה אי-אפשר להימנע מלהבחין בביקורת כלפי החברה הזו; ביקורת כלפי חברה שבשם המוסכמות הפנימיות תעדיף לשלוח זוג צעיר אל החופה גם כשסופם המר ידוע מראש, רק כדי לא לבטל את התנאים שהוסכמו באירוסין. זו אינה ביקורת רק כלפי מי שקל לשפוט את מעשיו, אלא גם כלפי מי שלא קמים ועושים מעשה.

נבו את יום העובדת להדיועו

מהי נקודת החיבור האישית שלך למחזה? האם יצאת לעבודה עליו מתוך חיבור אישי לסיפור, או התחברת דווקא לסוגיה המוסרית הרחבה שהוא מעלה?

מגיל צעיר חונכתי כאדם דתי. עד גיל 27 חבשתי כיפה על ראשי, וקיימתי אורח-חיים דתי. העולם הזה קרוב ללבי, ובאותה מידה שהוא חלק חשוב בחיי, יש לי גם ביקורת על החברה כופה, לוחצת והמאיימת. בדיעבד נדמה לי שהסיבה שנפרדתי מן הכיפה נעוצה בעובדה שבלימודי התיכון שלי בישיבה התיכונית, המסגרת הייתה כפייתית. במקום לקרב אותי באהבה אל העולם המופלא של לימוד הגמרא, זה נעשה בכפייה, בלחצים ובאימים, ואלו - כולם - הרחיקו אותי מן היהדות.

כיום, אני ביקורתי כלפי החברה הזו. אני ביקורתי כלפי חברה שבשם ההלכה גורמת לבני זוג (חברים שלי) להיפרד על רקע התחזקות של אחד מהם; אני ביקורתי כלפי חברה שמחנכת לאטימות ולאדיקות בלתי-מתקבלים על הדעת. אני מאמין שכפייה, באשר היא, בכל חברה, אסורה ופסולה. דיאלוג ושיח הם הבסיס ללימוד ולקירוב לבבות.

הסיפור הזה קורה בין קירותיה של חברה חרדית? נכון, אבל אטימות ודעות קדומות הם חלק אינטגרלי מן היומיום של החברה החילונית באותה מידה.

ספר כמה מילים על העבודה עם השחקנים והמעצבים על ההפקה - עבודת התחקיר, ייצוגים של חיי הרחוב החרדי, גילויים פיזיים אופייניים שחשוב היה לך להעביר.

כשקראתי את המחזה היה ברור לי שאנסה ליצור הצגה שאינה מציגה ריאליזם מובהק כפי שמבטא המחזה. בשיחות שלי עם מעצבת התפאורה, פרידה קלפהולץ, הסכמנו שעלינו להתרחק מבניית עולם תיאטרוני מדויק לפרטים, אלא לנסות ליצור עולם מופשט - תפאורה סימבולית הנשענת על דימויים.

בחרנו להשתמש בתמונה של הצלם אלכס ליבק הלקוחה מתוך הפגנה ב'מאה שערים', כדימוי מרכזי לעולם הקשה הזה. התמונה כשהיא מוכפלת הפכה לקיר האחורי, הכל-כך דומיננטי, של ההצגה.

קיר שמציג עשרות פרצופים המביטים בנו - הצופים - בחזרה, מעבר לאבוקות העשן המיתמרות מן הגלגלים השרופים.

הסצינות השונות משוחקות על במה עגולה, שהיא מעין זירת התגוששות. מיקרוקוסמוס של החיים.

בחרנו לאפשר לדמויות השונות להיות במרכז, ולא לרהיטים או לאבזרים, ובתוך כך הקפדנו להביא את הרחוב החרדי לפרטיו באמצעות עיצוב התלבושות.

המפגש של השחקנים התחיל בסימני שאלה רבים נוכח העובדה שקשה היה לכולנו להאמין שזו המציאות ברחוב חזון איש פינת רבי עקיבא בבני ברק. כולנו היינו משוכנעים שזה לא מציאותי.

מפגש אחרי מפגש - עם חוזרים בשאלה, ראשי כולל, ונשים שגורשו מן הקהילה - חשפו אותנו לעולם קשה. מפגשים אלה הוכיחו שוב לכולנו כי המציאות עולה על כל דמיון.

מהו פשקווילר?

הפשקווילים - כתבי פלסטר, מודעות מחאה או כל שם אחר שייקרא להם - הינם תופעה שמקורה ברומא של ראשית המאה ה-16, אומצה על-ידי בני היישוב הישן בירושלים בתחילת המאה הקודמת, ועודה נפוצה עד עצם היום הזה בריכוזי החרדים בארץ. זוהי צורה של עיתונות - המונים במובנה הראשוני. עולם הפשקווילים יצר עם השנים מכונה משומנת היטב - גם אם פרימיטיבית מעט - של העברת מסרים, של חינוך המונים ושל תעמולה. על גבי הקירות נשפכו מרירות. לכאן תועלו רגשות נקם ואיבה, קדושה וקנאות. אך מדוע נזקקו, ועדיין נזקקים, החרדים לעיתונות קיר שכזו? מהתבוננות בקהל היעד של קוראי הפשקווילים - עוברי אורח שעומדים בהמוניהם מול לוח המודעות - עברום הם בראש ובראשונה חומר קריאה זמין. בנוסף, הם גם כלי ליצירת הווי בידורי ההופך את השהות ברחוב עבור המהלך בו לסיור חווייתי בין חדשות, דעות, סיפורים והתרחשויות. בעוד בית הכנסת והמקווה מספקים את הממד הדתי, מספקים קירות הבתים את הממד התרבותי.

בשני העשורים האחרונים, הולך הפשקוויל - כלי הנשק העיקרי של האדם החרדי בירושלים - ומאבד מקסמו ומפנה את מקומו לעיתונות חרדית ערבית, חיה ובוועטת. מדי שבוע רואים אור ברחוב החרדי עשרות עיתונים, מדי יום מודפסים שני עיתונים יומיים, מדי חודש יוצאים לאור עשרות ירחונים ומגזינים בנושאים שונים. למעשה, הפכה תופעת הפשקווילים לתופעת שוליים. יותר משהיא קיימת ככלי ביטוי מהותי, היא מתפקדת כאייקון פולקלוריסטי. כאילו קירות בתיה של מאה שערים הם המוזיאון, והפשקווילים שעליהם הם מוצגיו. בכל זאת, ניתן לראות בהם מעין 'חלון ראוה' לעולם התרבותי הפנימי של הקהילה החרדית.

מבוסס על מאמרו של קובי אריאלי, "אבן מקיר תזעק", מתוך קטלוג התערוכה "פשקווילים: מודעות קיר וכרזות פולמוס ברחוב החרדי", אוצרת התערוכה: ניצה בהרוזי ברעוז, מוזיאון ארץ-ישראל תל-אביב, הוצאת יד יצחק בן-צבי.

בין הנושאים המרכזיים המופיעים בפשקווילים ברחוב החרדי הם הצגת פלגנות בתוך המחנה ומחלוקות בנושאי מסורת וחינוך. אלה נכתבו בלשון חריפה, ובמוקדם עמדו סוגיות דתיות, שנבעו מתפיסת הזרמים הדתיים את האתוס הציוני כחלופה לחיים יהודיים שלא ברוח הדת והמסורת. המתחים הבלתי פוסקים בין המתונים בחברה החרדית-אשכנזית לבין הקיצונים בה, ראשיתם עוד בתקופת היישוב הישן, ולא באו על סיפוקם עד היום. הניסיון להוציא את דיבתה של נעמי הרופאה באמצעות כתיבת פשקווילים בגנותה, הוא דוגמה לאופן השימוש במודעות הרחוב הללו כדי לווסת את דעת הציבור ולהוביל מהלך להוקעתה. מול העמדה המתונה-ליברלית שמייצגת נעמי, ניצבים הקיצוניים, בדמותם של חברי משמרות הצניעות, המפיצים ומציפים את הרחוב בעמדותיהם. כך הופך לעינוו הפשקוויל לזירת המאבק בין הצדדים, המבקשים כל אחד באמצעיו שלו - בין אם בדרכי נועם ובין אם בדרכי מלחמה - להגן על ערכיו.

התורה

בעלי מוגבלות נפשית ושכלית על-פי ההלכה

מיהו אותו שמואל "אלף", מפניו חוששים בני משפחת הכהן, ומסמל עבורם את העתיד לבוא? חיפושים במבחר מקורות לימודיים, המפגישים רפואה והלכה, מגלים כמה תשובות אפשריות: הראשונה, היא תפישתו של שמואל כ"שוטה" - מושג שמקורו הוא תלמודי, אשר כלל אינו מופיע במקרא. שוטה הוא מי שמתנהג בצורה חריגה מהמקובל. שורש המושג הוא מלשון סוטה, מפני התנהגותו החריגה, או מלשון 'שוט', מפני שנטייתו של השוטה לשוטט ברחובות. בלשון המודרנית נקרא השוטה בשם 'חולה נפש' או 'חולה רוח'. ואמנם, אחת מן הקבוצות הכפופות להגדרה של מחלת נפש היא פיגור שכלי.

עם זאת, ניתן דגש רב להבדל בין פיגור שכלי לבין שטיון. בעוד השני מתייחס למצב מתקדם ומתדרדר בתפקוד השכלי, הראשון מוגדר כמי שמצב תפקודו השכלי ירוד באופן קבוע. גם באין הסכמה אוניברסאלית להגדרת המפגר (על-פי ההלכה), הוא מוגדר כמי שתפקודו השכלי הכללי נמצא מתחת לממוצע באורח משמעותי. בהלכה מוגדר המפגר כ'פתי' - הוא מובחן מן השוטה בכך שאיננו מטורף, או עושה מעשה שטות, אלא שדעתו קלושה, והבנתו והבחנותיו הן ברמה נמוכה מאוד.

מעמדו של השוטה מתואר כמי שמעשיו משוללים כל תוקף משפטי, שהינו פטור מן המצוות, ואשר אינו בר-עונשין. בחז"ל אף מוזכר, כי יש להתייחס אל השוטה בצורה חיובית, ויש לדאוג לזכויותיו ולשלומו. לעומתו, הפתי (להלן המפגר) אינו מבין מה שאומר או מה שעושה, וכמוהו כאדם כשהוא ישן. בתוך כך, מעשיו 'תקיימו' רק במידה שהוא עצמו מבין; אם הבנתו נמוכה כהבנתו של ילד, בכל זאת יש ללמד אותו את קיום המצוות. מעניין לציין, כי בשונה מן התפישה ההלכתית, לפי המשפט הישראלי אין המפגר כלול בהגדרה של 'מחלת נפש', אף שמבחינת אחריותו הפלילית דומה לחולה הנפש.

המחזה מעלה לדין שאלה מהותית באשר לסוגיית לידתו של בעל מום בכלל, ובעל לקות נפשית או שכלית בפרט. בעוד שמואל "אלף" מייצג עבורנו את תוצאות אירועי העבר, עומד לפנינו זוג שעתידי להינשא, ושעלול להביא אל העולם בזיווג ילד בעל מום. המחזה דן בד בבד בסוגיית נישואי בני הזוג על אף מחלתם הגנטית, ובעצם תפישת הקוד המוסרי-הלכתי העומד בבסיסה של הלידה. המקרה המוצג לפנינו, זה של פיגור שכלי (המזוהה במסורת ההלכתית כאחת מקבוצות ההפרעות המכונה מחלת נפש), עשוי בהחלט להוביל בעתיד - על-פי דיני ההלכה - לפרידת בני הזוג ולגירושין (זאת ועוד: במקרה שאחד מבני הזוג הסתיר את נטייתו לפיתוח של מחלה מעין זו, דינו חמור אף יותר).

דרכה של החברה החרדית, המתוארת במחזה כמי שיחסה אל השונה והחריג הוא אמביוולנטי, מועמדת כאן למבחן על רקע הדילמה המוסרית של בתיה ותמיכתה של נעמי, כמייצגת עולם הרפואה החילוני. הבחירה אינה חד-משמעית. התשובות אינן ברורות. צו האל וצו הלב אינם מתיישבים תמיד בקלות זה עם זה.

היצור

מתוך שלום עליכם, "עירם של האנשים הקטנים",

"היצור" הייתה בתו של הרב ר' זרחל, ילדה נכה וגיבנת, לא עלינו. בת כמה היתה - אינני יודע. אך היו ל"יצור" פנים קטנות, זקנות ומקומטות, שתי ידיים ארוכות ודקות, שערות דלילות, שתי עיני עכברים שחורות ובורקות. המסכנה ישבה תמיד במקום אחד, רגליה מקופלות תחתיה, ולא יכלה ללכת. ומקומה של "היצור" היה מאחורי התנור, בפינה, על הרצפה החשופה - שם ישבה, שם עשתה הכל, בשקט תמיד, בלי להשמיע ציוץ, כך שימים עברו, ימים תמימים, ואפשר היה לשכוח שיש "יצור" בעולם. [...] אף אחד לא אהב את "היצור", אבל הכול ריחמו עליה, ויותר מכל - הרב ר' זרחל. "צער בעלי חיים!" נהג לומר, להביט עליה מרחוק ברחמים רבים ולהיאנח חרישית, וכאשר לא ראתה אותו הרבנית היה נותן לה פעם פיסת לחם, פעם תפוח אדמה ופעם מים לשתייה. [...] בהתחלה פשוט פחדנו, אנחנו ילדי 'החדר', מ'היצור': לא יכולנו לראות לנגד עינינו את הגבנון, לא יכולנו לשמוע את הצחוק המוזר מאוד. אך ככל שנקף הזמן כך התרגלנו אליה, ובבוא העת נעשתה "היצור" כאחת מבני החבורה [...] בכל העיר היתה "היצור" לשם דבר. כל התושבים הכירו אותה ודיברו עליה תמיד. אם התרגש אסון על פלוני, אם מתה צעירה בלידתה, או כלה לפני חופתה, או סתם איש ואב לילדים - מייד עלתה "היצור" על הדעת: "אלא מה? כאלה כמו "היצור" לא מתים! אל תדאג, ריבוננו של עולם יודע מה הוא עושה!"... ולא מפני שעין של הבריות היתה צרה בחייה של "היצור" - חס וחלילה! כך דיברו אך ורק מתוך רחמים, ורק מפני שאומנם, אלוהים הוא אל גדול, המנהיג את עולמו הקטן בשכל טוב ובחסד רב, ואף-על-פי-כן קורה לפעמים - בל נחטא בלשונו! - שפועלו אינו ישר כל-כך.

(1903)

תרגום: בני מר, הוצאת ידיעות אחרונות, ספרי חמד.

נגד האחראים למעשה נפשע זה, לחלל את שם ה' נתון התורה אשר נתן לנו את יום השבת להדושה ולמונוחה לכבוד ולתפארת.

וכל מי שביכולתם יתאספו להביע

ולהרים קול מחאה אדירה

יוצרי ההצגה

רובי פורת שובל

מחזה/(בתפקיד בתיה)

בוגרת החוג לתיאטרון באוניברסיטת תל אביב. בוגרת החוג לספרות וסוציולוגיה באוניברסיטת בר אילן. בין עבודותיה כמחזאית: "סוף העולם שמאלה" (כתיבה משותפת), "נעמי" (הצגת יחיד, פרס פסטיבל עכו), "תשליך" (תיאטרון באר שבע). בין תפקידיה: "נעמי", "עור" (פרס שחקנית מצטיינת בפסטיבל עכו). בתיאטרון הבימה: "בוסתן ספרדי", "נאסר א-דין", "תמרה". בתיאטרון בית-ליסין: "אחד משלנו", "מות הלבנה", "אלבום משפחתי". בתיאטרון באר שבע: "חשבון פתוח", "תשליך". בתיאטרון לילדים ולנוער: "שרה גיבורת ניל", "שיר שלא נגמר", "חסים מסוכנים", "אריות בירושלים". בטלוויזיה: "רובי" (הנחיה, ערוץ 2), "כן או לא" (הנחיה, ערוץ 1), בסדרות: "מיכאלה", "סלבריטי", "עצ'פור", "מועדים לשמחה", "חלומות מתוקים" (ערוץ 1), "עד החתונה" (ערוץ 2). בקולנוע: "סוף העולם שמאלה", "אשה זרה", "אחד משלנו", "מחפשת בעל", "מלך של קבצנים", "שבעה".

משה קפטן

דרמטורגיה ובימוי

בוגר בהצטיינות של החוג לתיאטרון באוניברסיטת תל-אביב.

בין עבודותיו: "ינטל", "כנר על הגג", "סלאח שבתי", "אוליבר", "Avenue Q", "צלילי המוסיקה", "זורו", "הכבש הששה עשר", "לרקוד עם אבא", "היפה והחיה", "הנערה מן הכפר", "סיפורי נרניה", "ציפור הנפש", "עץ הדומים תפוס". זוכה פרס הבמאי ע"ש יוסף מילוא לשנת 2008, מטעם קרן רבינוביץ', התיאטרון הקאמרי ומפעל הפיס, עבור בימוי ההצגה "כנר על הגג".

זוכה פרס הבמאי לשנת 2006, ב"פרס הבמה לילדים ולנוער", עבור בימוי ההצגה "שומבצל". מנהל אמנותי של התיאטרון לילדים ולנוער ב"מדיטק" חולון.

נשוי לשחקנית מאיה מעוז ואבא למיקה.

פרידה קלפהולץ - אברהמי

עיצוב תפאורה ותלבושות

ילידת ירושלים. למדה באקדמיה לאומניות יפות, פירנצה (איטליה). משנת 1974 מעצבת בכל התיאטרונים בארץ וכן בפסטיבלים בינלאומיים בחו"ל. בין עבודותיה: בתיאטרון הבימה: "האחים קרמזוב", "טייבלע והשד שלה", "רמה", "המכשפה", "אבנים בכיסים", "מנין נשים", "מותו של סוכן", "שמונה נשים", "מלחמה". בתיאטרון החאן: "משרתם של שני אדונים", "קדימה בית"ר", "ג'ונגל הכרך", "וולפונה", "רשומון", "עלילות עקביה", "האם הטובה", "הבתולה מלודמיר", "שש דמויות מחפשות מחבר", "השיבה למדבר", "מילה של אהבה", "מלחמה על הבית", "קריטון", "הקמצן", "בגדי המלך" (בשיתוף הבימה). "החיים הם חלום", "שלוש נשים מחכות", "הקסם הגדול", "תעלולי סקפן". באנסבל הרצליה: "איפיגניה באאוליס".

אבי בללי

מוסיקה

ליד 1963. נגן הבס וסולן להקת "נקמת הטרקטור". מלחין מוסיקה למחול, הצגות וסרטים. בין עבודותיו למחול: "קיר", מוסיקה מקורית ל"אנאפזה" (בת שבע), "כח האיזון" (ורטיגו), "עננים ומרק" (נעה דר), "קדם תות ואבק שריפה" (יסמין גודר). בתיאטרון: "מיתוס", "חלום ליל קיץ" (רנה ירושלמי), "אותלו" (תיאטרון חיפה), "האב" (הקאמרי). "דיבוקים" (הבימה). קולנוע: "כנפיים שבורות", "איזה מקום נפלא", "מוכרחים להיות שמח". מוסיקה לסדרות הטלוויזיה "לא הבטחתי לך", "בטיפול", "להוציא את הכלב". אלבום חדש מלחניו לשיריה של דליה רביקוביץ יצא לאחרונה.

קרן גרנק

עיצוב תאורה

בוגרת המגמה לעיצוב בחוג לתיאטרון באוניברסיטת תל אביב. בין עבודותיה: בתיאטרון הבימה: "גונדיק", "הלהקה", "שלמה המלך ושלמי הסנדלר", "טייפ", "כתר בראש", "8 נשים", "טקסי", "אליס בארץ הפלאות", "צורה לאהבה", "הכלה, צייד הפרפרים והמוות" (בשיתוף ת' החאן), "החיים בשלוש גירסאות", "חברון" (בשיתוף ת' הקאמרי).

"בתיאטרון הקאמרי: "לעוף מכאן", "הבדלה", "משפחה חמה", "אמדיאוס", "תרה", "אוי אלוהים", "הגיל הנכון לאהבה", "היה או לא היה", "רוזנקרנץ וגילדנשטרן מתים", "זה הים הגדול", "מותו של סוכן", "יומן חוף בריטון", "באדנהיים", "האב", "שמנה", "לילה טוב אמא", "פלונטר", "צחוק של עכברוש", "המלט", "דמוקרטיה". באנסמבל עתי"ם: "כישוף". בתיאטרון באר שבע: "איזבלה", "תשליך", "ג'ויפס", "הימים הכי טובים". בתיאטרון בית-ליסין: "הבנאליות של האהבה", "אקווס", "עלמה ורות", "מייק", "האגם המוזהב", "איש הגשם", "הדבר האמיתי", "רק אתמול נולדה". באנסמבל הרצליה: "אהבה וזעם". בתיאטרון תמונע: "נשי טרויה", "בשר נע", "סאלינג'ר", "אונגו מומנטו", "כינים", "רעב", "צמר", "קשר דם", "שיחות לילה".

למופעי מחול: "משחקי ילדים", "בארץ שחורה שחורה" (קבוצת המחול נעה דר), "טיפהפופה", "JOY" יוסי יונגמן) באופרה של אנטוורפן-בלגיה: "שמשון ודלילה".

זוכת פרס התיאטרון הישראלי 2005 על עיצוב התאורה להצגה "המלט".

קטע מהשיר "תפילות חדשות"
מילים ולחן: חווה אלברשטיין

הנה הן לפניך
הנה כל האותיות
אחת אחת מאלף עד תו
קח אותן בידיך
ועשה מהן תפילות
תפילות חדשות
כאן ועכשיו

אלף בית גימל דלת
הא וו זין חת טית
לבדו ביער עומד וצועק
יוד כך למד מם נון סמך
עין פה צדיק קוף רש
שין ותו
זה כל מה שיש

השחקנים (לפי סדר א"ב)

אלכס אנסקי (יוחנן)

שחקן ומנחה תוכניות ברדיו ובטלוויזיה. בוגר ביה"ס למשחק של הבימה וביה"ס לתקשורת RCA בניו יורק. בין תפקידיו: בתיאטרון הבימה: "זעקי ארץ אהובה", "אותלו", "השכונה", "אדם וחווה", "העז או מי זאת סילביה?" (רוס), "אכזר ורחום", "סוגסת סתיו", "אנה קרנינה" (קרנין), "אוגוסט: מחוז אוסייג" (בברלין). בבימת השחקנים: "מלקולם הקטן", "אלפי". בתיאטרון חיפה: "ארתור אוי", "פלטנוב", "הדוד מקייפטאון". בתיאטרון באר שבע: "אחרון ימיה". בתיאטרון הקאמרי: "הפטנט", "פיגמליון", "הורדוס", "דמוקרטיה". באופרה הישראלית: "גבירתי הנאווה". הצגות יחיד: "סמינר לחזרה בתשובה", "נבלות", "אני לא דרייפוס".

דוית גביש (רבקה)

בוגרת תיכון אלון רמה"ש מגמת תיאטרון, ובוגרת מגמת התיאטרון באוניברסיטת ת"א, מחזור 1994. בתיאטרון הבימה: "מרויס", "מנדרגולה", "מלכוד 22", "מלחמת אחים", "מעגל הגיר הקווקזי" (גרופה), "בית ברנדה אלבה" (המשרתת), "יומנה של אנה פרנק" (מיפ), "מניין נשים" (חנה קשמון), "8 נשים" (פיארט), "אנטיגונה" (אורדיקה), "חברון", "דיבוקים", "אלף לילה ולילה", "השחף" (פולינה). וכן: "משהו עגנון" (נאמן הפקות), "היפהפה האדיש" (מונודרמה), "בוויטרה הגולן" (תיאטרון הקאמרי), "אימפוטנציה" (פסטיבל מחזאות מקורית תיאטרון הסמטה), "הטיפול" (מרכז הפרינג').

אברי ארבל (יעקב)

בוגר "בית צבי", 2008. בין תפקידיו: בתיאטרון הבימה: "אלף לילה ולילה", "בראבו!!", "הקומקום והמטאטא". תיאטרון חלום: "לג'רפה נתפס הצוואר" (ארמדיל). בתיאטרון הקאמרי: "רצח" (הילד). רקד סטפס בלהקה הייצוגית של עיריית ירושלים ובתכניות אירוח בטלוויזיה.

יפית אסולין (שרה)

בוגרת סמינר הקיבוצים, 2004. בין תפקידיה:

בתיאטרון הבימה: "חתונה מושלמת", "נודניק", מחווה לאפרים קישון, "דיבוקים", "הזוג המוזר", "מישהו ימות בסוף". בתיאטרון באר שבע: "איזבלה" (איזבלה), "המדריך לחיים הטובים" בת' ערבי-עברי: "חורף בקלנדיה", בת' תמונע: "אלורה", בת' לילדים ולנוער: "ואולי". בקולנוע: "מעורב ירושלמי" (דרמה, ערוץ 10), "הגולם" (סרט סטודנטים). בתיאטרון תמונע: "החברים של ננה"

חיים חובה (מנחם)

בוגר בית הספר לאמנויות הבמה "בית צבי", 1974. בוגר אוניברסיטת ת"א, הפקולטה לאמנויות, 2003.

בין תפקידיו: בתיאטרון הבימה: "אמא קוראז" (אייליף), "מי תהום" (אברם), "חלום ליל קיץ" (דימטריוס), "גן ריקי" (איתמר), "הנפש הטובה מסצ'ואן" (יאנג סון), "מראה מעל הגשר" (מרקו), "סולו" (פראדו), "תינוקות בלילה" (יוחנן פוקס), "הילד חולם" (המפקד), "מקבת" (בנקו), "זינזאנה" (פריש/רב), "הר לא זז" (נומורה), "הדיבוק" (נחמן/קבצן), "יוליוס קיסר" (דקיוס), "הבעל הנצחי" (וולצ'ניוב), "אנשים קשים" (בני אלטר), "חבילות מאמריקה", "בגדי המלך" (שר הבריאות), "כתר בראש" (יואב בן צרויה), "מבקר המדינה" (פוסטה), "אנטיגונה" (מזקני תבוי), "אנה קרנינה" (ואסילי), "שעה יפה ליוגה" (אביגדור). בתיאטרון באר שבע: "מודליאני" (מודליאני), "דון ז'ואן" (דון ז'ואן), "השטן במוסקבה" (המאסטרו), "תופים בלילה" (קראגלר), "סיד" (הלר), "טרטיף" (דמיס). בתיאטרון בית ליסין: "על המדרכה" (שמעון), "נטושים" (עלי). בתיאטרון צוותא: "חיילים יצאו לדרך" (פחימה). בתיאטרון הספרייה: "המוקיון" (המוקיון).

שמוליק כהן (בנימין)

בוגר בית הספר למשחק של ניסן נתיב. השתתף בהצגות: תיאטרון הבימה: "מעגל הגיר הקווקזי", "מלחמת אחים", "גן ריקי", "הזוג המוזר", "השטר אזוראי". תיאטרון בית ליסין: "חשמלית ושמה תשוקה", "צור ירושלים". בקולנוע: "סיפור גדול".

טטיאנה קנליס-אולייר (נעמי)

בוגרת האקדמיה למשחק בבוקרשט, רומניה. עלתה ארצה ב-1978. בין תפקידיה: בתיאטרון הבימה: "נסים ונפלאות בקופסות שימורים" (מרגרטה), "הדוד וניה" (סוניה), "האב" (לאורה), זוכת פרס פינקל, "אדם" (נדיה), "חתונת הדמים" (הכלה), "אותלו" (אמיליה), "נושים" (טקלה), "שלוש אחיות" (מאשה), "שלוש נשים גבוהות" (אשה ב', זוכת פרס קלצ'קין), "סוניה מושקט" (פאולה, זוכת פרס קלצ'קין), "מדריך למטייל בוורשה" (בינה), "יומנה של אנה פרנק" (גב' פרנק), "קפואים" (אגנתה), "זמן אמת" (נורית סלע), "סונטת סתיו", "החגיגה" (אלסה), "משוגעת", "לילה במאי" (נעמי). בתיאטרון באר שבע: "איבנוב" (סאשה), "מידה כנגד מידה" (איזבלה), "שש נפשות מחפשות מחבר" (הבת), "אגדות מיערות וינה" (מריאן), "אפר" (אן), "מודליאני" (ביאטריס), "שפע" (סוזן). זוכת פרס "כינור דוד" ו"ורד הכסף" כשחקנית העונה ב-81-'82. בתיאטרון חיפה: "מלחמת טרויה לא תהיה" (הלנה), "אנטיגונה" (אנטיגונה). "הקארקאל" (תיאטרונטו). בטלוויזיה: "קסטנר" (בודיו), "קו 300" (דורית בייניש), "המכון". מלמדת משחק בסמינר הקיבוצים, שם ביימה "הקייטינים" ו-"השחף". ביימה בהבימה: "פרפרים הם חופשיים" (פרס הבימה, '04) ו"מישהו שישמור עלי".

רובי פורת שובל (בתיה)

השירה יהיה בעזרנו שנוכה לקודש ש קרוב נוכח להתרוממות קור התורה וישראל, וליום שכולו ש הכריח כנערייה שלט יום כי סין א ריטי תבלה חשטיש הם געשו טוהו וכו' האב

ניר שיבר (שמואל)

בוגר "בית צבי", 2008. בין תפקידיו: בתיאטרון הבימה: "בראבו!!", "הקומקום והמטאטא". בתיאטרון הספרייה: "שיער" (קלוד), "כל העולם במה" (ישו), "מיקה שלי" (ארי), "משחקי פיג'מה" (סיד), "פיאף" (האקורדיוניסט).

אורנה רוטברג (רחל)

בוגרת "בית צבי", 1975. למדה שנה ב"גילדהול", לונדון. בין תפקידיה: בתיאטרון הבימה: "גן ריקי", "הנפש הטובה מסצ'ואן", "זעקי ארץ אהובה", "השושנה המקוקעת", "רוקדים בלונאסה", "חשיבותה של רצינות", "הקוקוריקו", "החייל האמיץ שוויק", "הסרפד של השכן", "המכשפה", "הברווזון", "שמונה נשים" (אוגוסטין), "מניין נשים", "מרי לו", "תקופת הסתגלות", "הלהקה", "החותנת", "טיקוצ'ין - בת ים", "החותנת", "משוגעת" (הפסיכיאטרית). בתיאטרון הקאמרי: "היי רימונה". בתיאטרון בית-ליסין: "מצעד המלכים", "בין הצלולים". הפקות עצמאיות: "צמר", "ג'ניס", "גפילטע פיש", "ציצים", "באידיש זה נשמע מצחיק", "מה שקרה ביער", "מילה של שחקן", "הג'ילג'ול". בקולנוע: "בנות", "להציל את תקווה". בטלוויזיה: "אמא'לה", "כן או לא", "נייס גיא", "שאול", "שבתות וחגים", "החיים זה לא הכל", "מכתב שהגיע בזמן".

אלי פרי (משמרת הצניעות)

בוגר בית צבי, 2008, מחזור מ"ו. בין תפקידיו: בתיאטרון הספרייה: "היהודי רוצה לברונקס", "התור". באופרה הישראלית: "כרמן", "אאידה", "הילד חולם".

עמרי גילאון (משמרות הצניעות)

בוגר "בית צבי", 2008. בין תפקידיו: בתיאטרון רמת גן: "יוסף וכותנת הפסים המשגעת" (ראובן), "חתולים" (סבא דברימימוס) בתיאטרון הספרייה: "שיחות אחרי הלוויה" (נתן), "קללת מעמד המורעבים" (סרג'נט מלקולם), "הוא הלך בשדות" (דנדה). באופרה הישראלית: "טוסקה", "כרמן", "אאידה", "הילד חולם".

